

พลังพลเมือง : ปัจจัยชี้ขาดอนาคตของประเทศ

เพื่อประชาธิปไตย เศรษฐกิจ และศีลธรรม

โดย

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี

ปาฐกถาพิเศษ ในการสัมมนาทบทวนผลการดำเนินการสร้างพลเมือง (Big Forum)

จัดโดย สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ณ โรงแรมเซ็นทรา ศูนย์ราชการ แจ้งวัฒนะ กรุงเทพมหานคร

๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

๑.

ปัญหาวิธีคิดของคนไทย

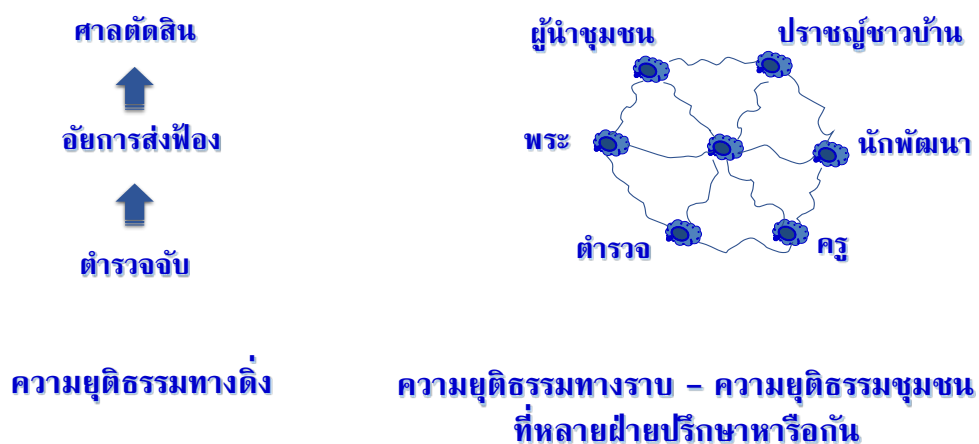
ที่ว่าคิดชั่วเป็นกรรมส่วนบุคคล ขาดความคิดเชิงระบบ - โครงสร้างและการจัดการ

วิธีคิดเป็นเครื่องกำหนดความเป็นไปของสังคม สังคมไทยมีปัญหาวิธีคิด ที่คิดว่าเรื่องดีชั่วเป็นกรรมส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ความเป็นจริงระบบและโครงสร้างเป็นปัจจัยกำหนดคุณสมบัติและพฤติกรรมอย่างสำคัญ นี่เป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง เช่น ของที่ประกอบด้วยไม้เหมือนกัน ถ้าโครงสร้างเป็นเรือก็ลอยน้ำได้ ถ้าโครงสร้างเป็นโต๊ะก็ใช้เขียนหนังสือได้ หรือโครงสร้างเป็นบ้านก็อยู่อาศัยได้ หรือของที่ประกอบด้วยเหล็กเหมือนกัน ถ้าโครงสร้างเป็นปืนก็ยิงได้ แต่ถ้าโครงสร้างเป็นเครื่องปัมน้ำก็ปัมน้ำได้

ในสังคมก็มีโครงสร้าง คนๆ เดียวกันเมื่ออยู่ในครอบครัว หรือในชุมชน หรือในกองทัพ ย่อมมีพฤติกรรมไม่เหมือนกัน เคยมีญาติคนไข้แปลกใจว่าทำไมหมอคนเดียวกัน เวลาอยู่ที่โรงพยาบาลของรัฐกับอยู่ที่คลินิกส่วนตัวจึงโอภาปราศรัยไม่เหมือนกัน เพราะ“โครงสร้าง”ของความเป็นโรงพยาบาลของรัฐ กับของความเป็นคลินิกส่วนตัวไม่เหมือนกัน โครงสร้างกำหนดพฤติกรรม

หรือในสภาวะสงคราม ทหารเยอรมันกับทหารฝรั่งเศส ทั้งๆ ที่ไม่มีเรื่องโกรธกันเป็นส่วนตัว ถ้าเจอกันจะต้องฆ่ากันให้ตายไปข้างหนึ่ง แต่เมื่อสงครามยุติก็ไม่มีใครฆ่าใคร สภาวะสงครามเป็น“โครงสร้าง” ที่ทำให้คนที่ไม่มีรู้จักหรือมีเรื่องโกรธเคืองกันต้องมาเช่นฆ่ากัน

หรือคนๆ เดียวกันเมื่ออยู่ในโครงสร้างทางดิ่งกับโครงสร้างทางราบ ก็มีพฤติกรรมไม่เหมือนกัน เช่น ตำรวจคนเดียวกันเมื่ออยู่ในโครงสร้างความยุติธรรมทางดิ่ง กับเมื่ออยู่ในโครงสร้างความยุติธรรมทางราบจะมีพฤติกรรมต่างกัน โครงสร้างความยุติธรรมทางดิ่งคือ ระบบความยุติธรรมที่เป็นทางการประกอบด้วย **“ตำรวจจับ - อัยการส่งฟ้อง - ศาลตัดสิน”** ดังในรูปข้างซ้ายมือ

ความยุติธรรมทางราบหรือความยุติธรรมชุมชน หมายถึงมีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ
หาทางออกร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย เช่น มีครู พระ ปราชญ์ชาวบ้าน นักพัฒนา สื่อมวลชน ตำรวจ
ทนายความ เป็นต้น

ในขณะที่โครงสร้างทางดิ่งใช้อำนาจตามกฎหมาย โครงสร้างทางราบใช้การปรึกษาหารือ
หรือเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ เนื่องจากรัฐรวบอำนาจสิ่งที่ชุมชนเคยทำมาเป็นหน้าที่ของรัฐ ใน
ระบบความยุติธรรมที่เป็นทางการของรัฐคดีจึงท่วมท้น ทำไม่ทัน คั่งค้าง ทั้งตำรวจ อัยการ และศาล
อะไรที่ท่วมท้นก็ต้องรีบและลวก จึงขาดคุณภาพ ในระบบยุติธรรมทางดิ่งยากที่คนจนจะได้รับ
ความยุติธรรม เพราะไม่มีเวลา ไม่มีเงิน ไม่มีความรู้ ไม่มีอำนาจ ที่จะไปสู่คดี

**ในระบบทางดิ่งชาวบ้านจะเกลียดตำรวจ แต่ในความยุติธรรมชุมชน ชาวบ้านจะรัก
ตำรวจ** เพราะตำรวจคนเดียวกันมีพฤติกรรมต่างกัน โครงสร้างที่ไม่เหมือนกัน
ฟังแล้วสงสัยสารตำรวจไหมครับ ?

ในมหาวิทยาลัย อาจารย์ขัดแย้งกันมาก ขาดความสุข ความสร้างสรรค์ ของความเป็นชุมชน
วิชาการ เมื่อนายแพทย์กระแชง ชนะวงศ์ เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ท่านเคยบอกผมว่า ภาควิชาที่
ท่านสังกัดมีอาจารย์ ๙ คน แบ่งเป็น ๘ พวก ! ผมเคยเอารายชื่ออาจารย์ในภาควิชามาดูทีละคนๆ
และถามว่าเขาเป็นคนดีหรือเปล่า เขาก็เป็นคนดีทุกคน แต่ที่เขาขัดแย้งกันสูงเพราะมาอยู่ร่วมกันใน
องค์กร แต่ขาดพฤติกรรมองค์กร ผมสังเกตดูว่าเวลามีคนทะเลาะกัน และต่างว่าอีกฝ่ายเป็นคนไม่ดี
เล็กๆ แล้วเป็นเพราะขาดการจัดการ

แต่เพราะเราขาดการคิดเชิงระบบและการจัดการ ทำให้สรุปผิดว่า เหตุเกิดเพราะคนไม่ดี
จึงโกรธและบาดหมาง โดยไม่คิดพัฒนาระบบและการจัดการ สังคมไทยจึงเต็มไปด้วยความขัดแย้ง
ขาดความสุข และสมรรถนะของการทำงานร่วมกัน

อันที่จริงมีกระบวนการแห่งการจัดการให้คนในองค์กรมีความรักและความสุขในการทำงาน
ร่วมกันในองค์กร เกิดพลังสร้างสรรค์อันมหาศาล แสดงว่าความดีความไม่ดียังไม่ใช่เรื่องกรรมส่วน
บุคคลที่ตายตัว แต่โครงสร้างระบบการจัดการหรือกระบวนการทำให้คนมีพฤติกรรมที่ดี มีความสุข
และสร้างสรรค์ได้

ถ้าเราปรับวิธีคิดเสียใหม่ เราสามารถร่วมกันสร้างประเทศไทยที่น่าอยู่ที่สุดได้

บทความเรื่อง **“พลังพลเมือง : ปัจจัยชี้ขาดอนาคตของประเทศ”** เกี่ยวข้องกับเรื่องทาง
โครงสร้างของสังคมไทยเป็นอย่างมาก

๒.

ทำไมจึงพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และศีลธรรม ไม่สำเร็จ

เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี เป็นไตรยางค์ หรือ องค์ ๓ แห่งสังคมสันติสุข เพราะ
เศรษฐกิจ เปรียบประดุจระบบไหลเวียนเลือดที่นำอาหาร และออกซิเจนไปหล่อเลี้ยงทุกส่วน
ของร่างกายอย่างทั่วถึง ถ้าระบบนี้ไปติดขัดอุดตันที่ใด ย่อมทำให้เกิดความเจ็บป่วยหรือถึงแก่ชีวิต

การเมือง หมายถึงกลไกการตัดสินใจของประเทศ ว่าประเทศจะเดินไปในทิศทางใด จะทำ
หรือไม่ทำอะไร และทำอย่างไร การตัดสินใจของประเทศต้องเป็นสติปัญญาสูงสุด และเพื่อ
ประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง ถ้าพลาดไปจากนี้ก็จะลำบากมาก

ศีลธรรม คือระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ทั้งระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับ
ธรรมชาติแวดล้อม ความสมดุลทำให้เกิดความเป็นปรกติสุขและความยั่งยืน

ประเทศไทยพยายามพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และศีลธรรม แต่ไม่สำเร็จ
ทางเศรษฐกิจความเหลื่อมล้ำยิ่งถ่างกว้างมากขึ้น ทางการเมืองยังห่างไกลจากการเป็นปัญญา
สูงสุดในการตัดสินใจของประเทศเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างแท้จริง ทางศีลธรรม แม้เป็นเมืองพุทธ แต่
มีความเสื่อมเสียทางศีลธรรมสุดๆ

ทำไม ?

เพราะเราไม่เข้าใจปัจจัยชี้ขาดที่ทำให้ เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี

ควรศึกษาจากตัวอย่าง ประเทศอิตาลีต่างๆ ที่ตอนเหนือและตอนใต้ของประเทศใช้
รัฐธรรมนูญเดียวกัน กฎเกณฑ์และระบบต่างๆ เดียวกัน แต่ผลไม่เหมือนกัน ตอนเหนือของประเทศ
เช่น แถบเมืองมิลานและทอเรน เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี แต่ทางตอนใต้ เช่น ซิซิลี
ชาติเนีย กลับตรงข้าม คือ ยากจน การเมืองไม่ดี ศีลธรรมไม่ดี คำว่ามาเฟีย ก็มาจากซิซิลี นั่นเอง

Robert Putnam จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ไปศึกษาวิจัยว่าอะไรทำให้ตอนเหนือกับตอน
ใต้แตกต่างกัน เขาพบว่าโครงสร้างของสังคมไม่เหมือนกัน ตอนเหนือเป็นสังคมทางราบ (Horizontal
society) ผู้คนมีความเสมอภาค มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำเพื่อสาธารณะสูง ที่เรียกว่ามีความเป็น
ประชาสังคม (Civil society) ส่วนตอนใต้เป็นสังคมทางตั้ง (Vertical society) ที่มีสัมพันธภาพเชิง
อำนาจจากบนลงล่าง (ท็อปดาวน์) ทั้งๆ ที่บางเมืองเคร่งศาสนา (แคธอลิก) แต่ศีลธรรมก็ไม่ดี

พุตนัม สรุปในหนังสือ “Making Democracy Work : Civic Tradition in Modern Italy” ว่าสิ่งที่ทำ
ให้ประชาธิปไตยได้ผลดี คือการมีความเป็นประชาสังคม หรือการมีพลเมืองที่มีกัมมันตะ (Active citizen)

ประเทศไทยเป็นสังคมทางตั้ง

เพราะฉะนั้นการส่งเสริมให้เกิดพลเมืองที่มีกัมมันตะ จึงควรเป็นระเบียบวาระแห่งชาติ
ที่จะทำให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี

๓.

ศักดิ์ศรีและศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ พลังนิวเคลียร์ในตัวมนุษย์

คนทุกคนมีศักดิ์ศรีและศักยภาพในความเป็นมนุษย์อยู่ในตัว นั่นคือความจริง แต่มายาคติต่างๆ ในสังคม ทำให้คนเกือบทั้งหมดด้อยศักดิ์ศรีและศักยภาพ มายาคติต่างๆ เหล่านี้เปรียบประดุจ **“คุกที่มองไม่เห็น”** (The invisible prison) ที่จองจำบุคคลไว้ คนที่ถูกจองจำย่อมขาดอิสรภาพ ด้อยศักดิ์ศรี ด้อยศักยภาพ และขาดความสุข

สำนึกในศักดิ์ศรีและศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของตนเอง จะปลดปล่อยบุคคลออกจากคุกแห่งมายาคติ ไปสู่อิสรภาพ ความสุขอย่างลึกซึ้ง และระเบิดพลังสร้างสรรค์จากภายใน มนุษย์มีพลังมหาศาลที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัว ซ่อนอยู่อย่างลึก จนตัวเองก็ไม่รู้ว่ามีพลังอย่างนี้อยู่ในตัว เพราะอำนาจของมายาคติที่ปิดกั้นไว้ เมื่อเป็นอิสระเพราะสำนึกใหม่ คือสำนึกว่าเราเป็นมนุษย์ มีศักดิ์ศรีและศักยภาพแห่งการสร้างสรรค์ สำนึกใหม่จะปลดปล่อยพลังที่เป็นประดุจพลังนิวเคลียร์ในตัวมนุษย์ออกมา ความสามารถในการเกิดจิตสำนึกใหม่ (New consciousness) เป็นศักยภาพสูงสุดของความเป็นมนุษย์ วิฤตโลกในปัจจุบันเป็นวิฤตใหญ่ ไม่มีทางออกด้วยวิธีอื่นใดไม่ว่าจะวิเศษแค่ไหน นอกจากจะใช้ศักยภาพสูงสุดของความเป็นมนุษย์ นั่นคือการระเบิดพลังจากจิตสำนึกใหม่

เมื่อเกิดจิตสำนึกใหม่แล้ว บุคคลสามารถทำเรื่องดีๆ กลายเป็นพลเมืองที่กัมมันตะ (Active citizen) บุคคลอาจเกิดสำนึกใหม่โดยเกิดขึ้นมาเอง หรือโดยมีกัลยาณมิตรมากระตุ้น หรือโดยได้รับการสื่อสารที่มาโดนใจแล้วสื่อกันต่อไป

ก่อนที่จะกล่าวถึงการพัฒนาพลังพลเมืองที่กัมมันตะ จะขอกล่าวถึงลักษณะของสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

๔.

โครงสร้างอำนาจในสังคมไทย อุปสรรคแห่งการพัฒนา

สัมพันธภาพในสังคมไทยเป็นสัมพันธภาพเชิงอำนาจจากบนลงล่าง (ท็อปดาวน์) เราจะเห็นการท็อปดาวน์ในทุกหนทุกแห่ง เช่น ระหว่างพ่อแม่กับลูก ครูกับนักเรียน นายกับลูกน้อง ข้าราชการระหว่างกันเอง และกับราษฎร ระหว่างพระกับแม่ชี หรือแม้แต่ระหว่างแพทย์กับคนไข้

สัมพันธภาพทางดิ่งเชิงอำนาจจากบนลงล่าง (ท็อปดาวน์)

และรัฐไทยก็เป็นรัฐราชการที่รวมศูนย์อำนาจ เน้นการควบคุมจากบนลงล่าง ความสัมพันธ์ทางดิ่งก่อให้เกิดความบีบคั้น และการจำกัดเสรีภาพนำไปสู่พฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ ในสัมพันธภาพแบบนี้มีการเรียนรู้้น้อย เพราะคนที่มีอำนาจก็ใช้อำนาจโดยไม่เรียนรู้ คนไม่มีอำนาจก็ต้องทำตามสั่งโดยไม่มีอิสรภาพที่จะคิดเอาเองและเรียนรู้ สังคมที่เป็นโครงสร้างอำนาจ หรือสัมพันธภาพทางดิ่ง จึงมีความขัดแย้งในตัวเองสูง มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนมาก และมีความด้อยทางสติปัญญา จึงเป็นสังคมที่มีสมรรถนะต่ำ ทำให้ไม่สามารถสร้างเศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดีได้ ถึงเขียนรัฐธรรมนูญใหม่ก็ฉาบๆ ก็แก้ปัญหาไม่ได้ ถ้าไม่ปฏิรูปโครงสร้างอำนาจ

๕.

ปฏิรูปโครงสร้างอำนาจ สร้างสัมพันธภาพใหม่

ประเทศไทยจะเคลื่อนไปข้างหน้า สู่ความเจริญที่แท้จริงได้ เป็นประชาธิปไตยที่ออกดอก
ออกผล เศรษฐกิจดี การเมืองดี ศิลธรรมดี ประเทศมีสมรรถนะสูง จำเป็นต้องมีการปฏิรูปโครงสร้าง
อำนาจและสร้างสัมพันธภาพใหม่

โดยกระจายอำนาจไปสู่พื้นที่ คือ ชุมชน ท้องถิ่น และองค์กรในพื้นที่ ให้สามารถร่วมมือ
จัดการกันเองให้มากที่สุด ส่งเสริมการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในทุกพื้นที่ ในทุกองค์กร และในการ
แก้ปัญหาและพัฒนาในทุกประเด็น

การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำเต็มพื้นที่ จะทำให้โครงสร้างสังคมเปลี่ยนจากทางดิ่งเป็นทางราบ
เพราะการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำนั้นเป็นความเสมอภาค ซึ่งนำไปสู่ภราดรภาพ

การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ทำให้เกิดกลุ่มปฏิบัติการหรือความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชน
ไม่จำเป็นต้องหมายถึงชุมชนตามพื้นที่หรือหมู่บ้านเท่านั้น ถ้ามีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำกันโดยวิธี
ใด หรือเรื่องอะไร ก็ถือว่ามีความเป็นชุมชนในเรื่องนั้นๆ

หัวใจของการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ คือ **“การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive
learning through action) ในสถานการณ์จริง”** ซึ่งมีความสำคัญยิ่งและควรทำความเข้าใจ

ในสังคมปัจจุบัน ต่างจากสังคมโบราณ ที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนและยาก ในสังคมอย่างนี้การใช้
อำนาจไม่ได้ผล การใช้เงินก็ไม่ได้ผล การวิพากษ์วิจารณ์หรือบริภาษวิทยาก็ไม่ได้ผล แม้แต่การใช้ความรู้
สำเร็จรูปตายตัวโดยไม่เรียนรู้ก็ไม่ได้ผล เรื่องนี้อาจจะงงๆ ว่ามันเป็นอย่างไร จึงต้องขยายความดังต่อไปนี้

คืองานพัฒนาต่างๆ ในโลกมักไม่ค่อยได้ผล มีการไปวิจัยว่าทำไมจึงไม่ได้ผล เขาสรุปว่าเป็น
เพราะ “ใช้ความรู้ โดยไม่เรียนรู้” หมายความว่าเคยเรียนอะไรมา เช่น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์
เศรษฐศาสตร์ ก็เอาความรู้สำเร็จรูปนั้นๆ ไปใช้ โดยไม่ได้เรียนรู้ให้รู้สภาพความเป็นจริงของปัญหา
นั้นๆ ซึ่งอาจมีหลายแง่หลายมุม ซับซ้อน ซ่อนเงื่อน และมีความจำเพาะ ถ้าไม่รู้จักความจริง เพียงแต่
เอาความรู้สำเร็จรูปซึ่งเป็นเรื่องทั่วไป ไปใช้มันจึงไม่ได้ผล

ต้องเรียนรู้ในการปฏิบัติ เพื่อให้เข้าถึงความจริงของความซับซ้อนต่างๆ เหล่านั้น จะเรียนรู้
แบบท่องหนังสือก็เข้าไม่ถึงความจริง นี่เป็นที่มาของการเรียนรู้ในการปฏิบัติ และในเรื่องใดเรื่อง
หนึ่งมักจะมีผู้คนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอยู่หลายฝ่าย จะเรียนรู้คนเดียวก็ไม่สำเร็จประโยชน์ นี่จึง
เป็นที่มาของ **“การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive learning through action) ใน
สถานการณ์จริง”**

การเรียนรู้แบบนี้ทำให้ฝ่าความยากไปสู่ความสำเร็จ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation) หลายอย่าง เช่น

- (๑) การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนที่เกี่ยวข้องอย่างเท่าเทียมกัน
 - (๒) การเคารพความรู้ในตัวคน หรือประสบการณ์ทำให้ทุกคนมีเกียรติ
 - (๓) มีความเอื้ออาทรและจริงใจต่อกัน
 - (๔) เกิดความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) ซึ่งหาได้ยากในสังคมทางดิ่ง
 - (๕) พลังของการรวมตัวหรือสามัคคีธรรม
 - (๖) เกิดปัญญาร่วม (Collective wisdom) นวัตกรรม และอัจฉริยภาพกลุ่ม
- ทุกคนจะเป็นคนเก่งหมด และเก่งร่วมกัน
- (๗) พลังที่เกิดขึ้นทำให้ฝ่าความยากไปสู่ความสำเร็จ
 - (๘) เกิดความสุขประดุจบรรลุนิพพาน

จิตแพทย์อเมริกันที่ชื่อ Scott Peck เป็นคนที่ใช้คำนี้ว่า เมื่อมีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำกัน ได้ ทุกคนจะมีความสุขประดุจบรรลุนิพพาน

เมื่อพระพุทธองค์ประทับบนเขาคิชฌกูฏ นครราชคฤห์ เป็นครั้งสุดท้าย ชุตตธรรมะที่ตรัสสอนมากที่สุดคือ **“อภิธานิยธรรม”** (ธรรมะเพื่อความเจริญอย่างเดียว) ทั้งหมดมี ๗ ข้อ ถ้าพิจารณาเพียง ๒ ข้อแรก ก็จะเห็นได้ว่า คือ ธรรมะเพื่อการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ นั่นคือ

- (๑) หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์
- (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันกระทำกิจที่พึงทำ

นี้จะเห็นสัมพันธ์ภาพทางราบ ไม่มีใครใช้อำนาจเหนือใคร แต่มาประชุมปรึกษาหารือกัน และพร้อมเพรียงกันปฏิบัติ ถ้าเป็นเผด็จการหรือความสัมพันธ์ทางดิ่ง ก็ออกคำสั่งไปเลยไม่ต้องมาประชุมกันเป็นเนืองนิตย์

อภิธานิยธรรม ซึ่งทรงสรรเสริญว่าเป็นธรรมะเพื่อความเจริญอย่างเดียว จึงเป็นธรรมะแห่งความเป็นประชาธิปไตย แห่งความเป็นชุมชนเข้มแข็ง หรือแห่งการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำซึ่งมีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ

การปฏิรูปโครงสร้างอำนาจด้วยการสร้างสัมพันธ์ภาพใหม่ บนฐานของความเสมอภาค ภารดรภาพ มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำตามหลักอภิธานิยธรรม เป็นการสร้างสังคมเข้มแข็ง เข้มแข็งด้วยจิตสำนึกใหม่ จิตสำนึกสาธารณะ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ทำให้เกิดพลังทางปัญญาและพลังทางการจัดการ รวมกันเป็นพลังแห่งความสำเร็จและความสุข นี่คือนิพพาน เกิดจากพลังพลเมืองที่กัมมันตะ

๖.

ตัวอย่างกระบวนการชุมชน

ประชาธิปไตยฐานราก ประชาธิปไตยสมานฉันท์ ประชาธิปไตยอัตถประโยชน์

ชุมชนเป็นฐานของประเทศ ครอบครัวทุกตารางนิ้วของประเทศ ถ้าฐานของประเทศแข็งแรงก็จะรองรับประเทศทั้งหมดให้มั่นคง

กระบวนการชุมชนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

- (๑) **สภาผู้นำชุมชน** ในชุมชนระดับหมู่บ้านซึ่งมีประชากรประมาณ ๕๐๐ - ๑,๐๐๐ คน จะมีผู้นำตามธรรมชาติอยู่ประมาณ ๔๐ - ๕๐ คน เช่น ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้นำกลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ ศิลปิน ครู พระ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำกองทุน ผู้นำตามธรรมชาติจะมีคุณสมบัติ ๕ อย่างที่ปรากฏให้รู้ต่อคนทั่วไปคือ (๑) คนเห็นแก่ส่วนรวม (๒) เป็นคนสุจริต (๓) เป็นคนมีปัญญารอบรู้ (๔) เป็นคนที่ติดต่อสื่อสารเก่ง (๕) เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ผู้นำตามธรรมชาติจึงมีคุณสมบัติสูง ที่ผู้นำโดยวิธีอื่น เช่น แต่งตั้ง หรือเลือกตั้งไม่แน่ว่าจะมี ผู้นำตามธรรมชาติเหล่านี้ “ก่อตัว” กันขึ้นเป็นสภาผู้นำชุมชน โดยไม่ต้องมีใครจัดตั้ง สภาผู้นำชุมชนเป็นองค์กรจัดการของชุมชน
- (๒) **สำรวจข้อมูลชุมชน** สภาผู้นำชุมชนจัดให้มีการสำรวจข้อมูลชุมชนโดยละเอียดทุกๆ ด้าน ไม่ใช่มานั่งประชุมกันเฉยๆ โดยไม่มีข้อมูล ข้อมูลเป็นฐานความคิดทำให้เกิดออก เมื่อคิดออกก็ทำแผนชุมชนได้
- (๓) **ทำแผนชุมชน** ว่าชุมชนต้องการพัฒนาอะไร อย่างไร แคไหน โดยมากจะเป็นแผนพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการ คือพัฒนาหลายด้านอย่างเชื่อมโยงกัน
- (๔) **นำเสนอสภาประชาชน** สภาประชาชนหมายถึงที่ประชุมของคนทั้งหมู่บ้าน หมู่บ้านมีขนาดเล็ก คนทั้งหมดมีส่วนร่วมได้โดยตรงเป็นประชาธิปไตยทางตรง ไม่ใช่ประชาธิปไตยทางอ้อม โดยผ่านการเลือกตั้งเหมือนในสังคมขนาดใหญ่ สภาประชาชนพิจารณาแผนจะเพิ่มเติมตัดทอน ดัดแปลง อย่างไรก็ดีแต่จะเห็นร่วมกัน ในที่สุดสภาประชาชนรับรองแผนชุมชน
- (๕) **คนทั้งชุมชนขับเคลื่อนการพัฒนาตามแผน** เมื่อคนทั้งชุมชนมีส่วนร่วมในแผน เขาจึงเข้าใจต่างจากแผนที่ภาครัฐผลักดันลงไป เมื่อเข้าใจร่วมกันลงมือปฏิบัติได้ เมื่อขับเคลื่อนการพัฒนาตามแผน ซึ่งสามารถปรับตัวได้ระหว่างทาง ทุกสิ่งทุกอย่างก็ดีขึ้นเรื่อยๆ นั่นคือเกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการ ๘ เรื่อง เชื่อมโยงกัน อันได้แก่

“เศรษฐกิจ-จิตใจ-สังคม-สิ่งแวดล้อม-วัฒนธรรม-สุขภาพ-การศึกษา-ประชาธิปไตย”

ทุกเรื่องมีรายละเอียดและสามารถตั้งเป้าหมายได้ ตัวกระบวนการเป็นประชาธิปไตยทางตรง และการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติในสถานการณ์จริงของคนทั้งหมู่บ้าน ถ้าเข้าใจกระบวนการชุมชนดังกล่าวข้างต้น ใครๆ ก็เข้ามาสนับสนุนและร่วมเรียนรู้ได้ ทั้งภาครัฐ ภาคการศึกษา ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม หรือแม้แต่กองทัพ

ประเทศไทยมีหมู่บ้านทั้งหมดประมาณ ๘๐,๐๐๐ หมู่บ้าน ถ้าคิดผู้นำชุมชนหมู่บ้านละ ๕๐ คน ทั้งประเทศก็จะรวมจำนวนผู้นำชุมชน = $80,000 \times 50 = 4,000,000$ คือ ๔ ล้านคน และผู้นำเหล่านี้ มีคุณภาพสูงด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการ ดังกล่าวข้างต้น และยังประชาชนทั้งหมู่บ้านที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยชุมชนกับการพัฒนาอีก ๘๐,๐๐๐ หมู่บ้าน รวมทั้งบุคคลและองค์กร ในภาคต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนและร่วมเรียนรู้ในกระบวนการชุมชน จะเท่ากับคนไทยทั้งประเทศเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติในสถานการณ์จริง เป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวางสุดๆ เปลี่ยนจากประเทศที่มีโครงสร้างอำนาจทางดิ่งที่ปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญา อันพัฒนาประชาธิปไตยไม่ขึ้น

ชุมชนเข้มแข็งทั้งประเทศจะเป็นฐานของประชาธิปไตย ประชาธิปไตยอัตถประโยชน์ ฐานทางเศรษฐกิจ ฐานทางสังคมที่เป็นธรรม ฐานของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฐานของการศึกษาที่ดี ที่สำคัญ **ชุมชนเข้มแข็งเป็นที่อยู่ของศีลธรรม** เพราะชุมชนคือระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ทั้งระหว่างคนกับคนและคนกับสิ่งแวดล้อม ในขณะที่สังคมข้างบนพัฒนาศีลธรรมไม่สำเร็จ เพราะสังคมข้างบนเป็นเรื่องของอำนาจ เงิน รูปแบบ มายาคติ และความฉ้อฉล ถึงมีการสอนวิชาศีลธรรม ศีลธรรมก็ไม่เกิด เพราะศีลธรรมไม่ใช่วิชา แต่เป็นวิถีชีวิตหรือระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสมดุล ระบบชุมชนคือระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล จึงเป็นที่อยู่ของศีลธรรม

๗.

การส่งเสริมพลังพลเมืองที่กัมมันตะ

การเป็นพลเมืองที่กัมมันตะยังชีวิตให้เป็นสุขและสร้างสรรค์

พลเมืองคือคนที่ตื่นรู้ หลุดออกจากมายาคติที่จองจำตนไว้ในความคับแคบ มีอิสระ มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน มีศักยภาพที่จะคิดเรื่องดีๆ ทำเรื่องดีๆ และรวมตัวร่วมคิดร่วมทำเพื่อสาธารณะในเรื่องต่างๆ อย่างแข็งขัน (Active = กัมมันตะ)

การมีพลังพลเมืองที่กัมมันตะเต็มประเทศ ร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งเต็มประเทศ รวมตัวกันเป็นกลุ่มๆ เพื่อทำงานในประเด็นสาธารณะอย่างหลากหลาย ในรูปแบบต่างๆ เช่น เป็นกลุ่ม บ้าง เป็นชมรมบ้าง ภาควิชา บ้าง สมาคม บ้าง มูลนิธิ บ้าง กลุ่มเหล่านี้มีความไม่เป็นทางการ จึงมีอิสระ คล่องตัว ไม่ติดในกรอบแบบอย่างระบบที่เป็นทางการ ระบบที่เป็นทางการ (Formal) ก็ติดในฟอร์ม หรือรูปแบบ ซึ่งทำให้เสียเวลาไปมากแต่ไม่ค่อยได้สาระ กลุ่มไม่เป็นทางการเน้นที่สาระ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ที่แตกต่าง หลากหลายและพลิกผันได้ดีกว่า กลุ่มพลังพลเมือง ที่ทำงานในประเด็นต่างๆ นี้ เปรียบประดุจเซลล์สมองของสังคม (Social neurones) เพราะไม่เป็น โครงสร้างอำนาจ แต่เป็นกลุ่มที่มีการเรียนรู้สูง และใช้ปัญญา พลเมืองและกลุ่มพลังพลเมืองอาจ เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เกิดเป็นเครือข่ายพลังพลเมืองในเรื่องต่างๆ และเชื่อมโยงกันทั่วประเทศ เครือข่ายพลังพลเมืองที่กัมมันตะจะทำให้ประชาธิปไตยทุกๆ ระดับมีคุณภาพ ออกดอกออกผล ทำให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี

การส่งเสริมพลังพลเมืองจึงควรเป็นระเบียบวาระของชาติ

๘.

พลังพลเมืองกับการพัฒนาการเมือง

ที่จริงมีความตระหนักรู้มานานพอสมควรว่า พลังพลเมือง หรือบางที่เรียกว่า การเมืองของพลเมือง ทำให้ประชาธิปไตยมีคุณภาพขึ้น แต่ยังไม่ชัดเจนว่าจะทำกันอย่างไร ดังที่รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ บัญญัติให้มีสภาที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และต่อมามีสภาพพัฒนาการเมือง ทั้ง ๒ ไม่ปรากฏผลชัดเจน เพราะความเป็นทางการและการติดในรูปแบบ

พลังพลเมืองเป็นพลังที่ไม่เป็นทางการ และไม่มีอำนาจรัฐ อำนาจรัฐมีมากแล้วในองค์กรและสถาบันต่างๆ ซึ่งก็ยังไม่แก้ปัญหของประเทศไม่ได้ แล้วจะไปมีเพิ่มขึ้นอีกทำไม

พลังพลเมืองเป็นอำนาจอีกประเภทหนึ่ง คือพลังทางสังคมและพลังทางปัญญา ซึ่งขาดแคลนอยู่ ฉะนั้นต้องเข้าใจประเด็นนี้ และไม่ส่งเสริม เรียกร้อง หรือจัดตั้งพลังพลเมืองให้มีอำนาจรัฐใดๆ แต่ส่งเสริมการรวมตัวของพลังพลเมืองเป็นกลุ่มๆ ที่มีบทบาทพัฒนาการเมือง เช่น

- (๑) ศูนย์ส่งเสริมการเลือกตั้งระดับตำบล อย่างที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งทำอยู่
- (๒) กลุ่มตรวจสอบการประพฤติมิชอบของนักการเมือง
- (๓) กลุ่มศึกษาพัฒนานโยบายสาธารณะ
- (๔) ก่อตัวจัดประชุมสมัชชาพัฒนาการเมือง ระดับจังหวัด และระดับชาติ และเชิญนักการเมืองเข้าร่วมเพื่อรับฟังข้อเสนอของภาคพลเมือง
- (๕) ก่อตัวทำระบบข้อมูลข่าวสาร และการสื่อสารเพื่อพัฒนาการเมือง โดยรับข้อเสนอแนะหรือร้องเรียนจากประชาชนทั่วประเทศทุกวัน แล้ววิเคราะห์สังเคราะห์ออกมาเป็นข้อควรปฏิบัติ เสนอฝ่ายนโยบาย ฝ่ายปฏิบัติ และสาธารณะ โดยวิธีนี้จะมีผลเป็นการปฏิรูปประชาธิปไตยทีเดียว

(๖) กลุ่มพลังพลเมืองกำกับตรวจสอบรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล รัฐมนตรีมี ๓๖ คน ควรมีกลุ่มพลังพลเมือง ๓๖ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเกาะติดรัฐมนตรีหนึ่งคน รู้ข้อมูลและพฤติกรรมของรัฐมนตรีคนนั้นๆ อย่างละเอียดทุกแง่มุม และนำมาซึ่งให้สาธารณะทราบ ทำให้**รัฐมนตรีทุกคนอยู่ในแสงสว่าง**

ในที่มืดคนแก้ผ้าก็ได้ และทำผิดต่างๆ ได้ง่าย

แต่ในที่สว่างต่อหน้าสาธารณะ ไม่มีใครกล้าแก้ผ้า หรือทำผิด

มีคำพูดว่า **“It is very difficult to be selfish in front of the public - เป็นการยากมากที่จะเห็นแก่ตัวต่อหน้าสาธารณะ”**

อำนาจมีความโน้มเอียงที่จะทำให้มันมืด ประเทศไทยเต็มไปด้วยโครงสร้างอำนาจ จึงเป็นสังคมปิด เอื้อให้คนทำผิดมาก

พลังพลเมืองมีหน้าที่เปิดให้สังคมสว่าง คนก็จะไม่กล้าทำผิด

กลุ่มพลังพลเมืองที่ติดตามกำกับตรวจสอบรัฐมนตรีแต่ละคน ถ้าพบว่ารัฐมนตรีคิดและทำอะไรดีๆ ก็คอยสนับสนุน หรือถึงกับแนะนำเสนอแนะเรื่องดีๆ ด้วยก็ได้ กลุ่มพลังพลเมืองที่กำกับตรวจสอบรัฐมนตรีจึงทำหน้าที่ได้ดีกว่าฝ่ายค้าน เพราะไม่ได้แสวงอำนาจหรือต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจ ซึ่งทำให้การค้านไม่บริสุทธิ์ เพราะมุ่งหักโค่นทำลายฝ่ายตรงข้าม แต่กลุ่มพลังพลเมืองทำเพื่อบ้านเมือง ทำทั้งกำกับตรวจสอบและส่งเสริมพร้อมกันไป

กลุ่มพลังพลเมืองที่กำกับตรวจสอบรัฐมนตรีแต่ละคน จะเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานของรัฐมนตรี จากโครงสร้างทางดิ่งที่เป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุด กลายเป็นสัมพันธ์ภาพทางราบกับพลังพลเมืองและสังคม โดยวิธีนี้พฤติกรรมของรัฐมนตรีก็จะเปลี่ยนไป (ดูตอนที่ ๑ ข้างต้น เรื่องโครงสร้างกำหนดพฤติกรรม) คอร์รัปชันเรียกว่าทำไม่ได้ และจะมีผลสัมฤทธิ์ในงานมากขึ้น อีกทั้งเป็นที่รักของประชาชน เรียกว่าเป็นกระบวนการที่ win-win

กลุ่มพลังพลเมืองทำนองที่กำกับตรวจสอบรัฐมนตรีแต่ละคน อาจใช้กับนักการเมืองที่ไม่ได้เป็นรัฐมนตรีทุกคนด้วย ซึ่งก็จะช่วยให้การเมืองพัฒนายกระดับไปสู่คุณภาพที่สูง

โดยทำนองที่ยกมาข้างต้น พลังพลเมืองอาจพัฒนาการเมืองในมิติและรูปแบบอื่นๆ ถ้ามีพลเมืองที่มีกัมมันตะเกิดขึ้นจำนวนมาก เรื่องเหล่านี้ก็จะเกิดขึ้นเองเป็นอัตโนมัติ

๙.

ทำให้การสร้างพลังพลเมืองเป็นระเบียบวาระแห่งชาติ

โดยที่พลังพลเมืองเป็นปัจจัยชี้ขาดอนาคตของประเทศ ทั้งเรื่องระบอบประชาธิปไตย สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ซึ่งรวมถึงเรื่องศีลธรรมด้วย จึงควรทำให้เป็นระเบียบวาระแห่งชาติ โดยอาจมีแนวทางและการดำเนินการดังต่อไปนี้

- (๑) **ภาคีขับเคลื่อนพลังพลเมือง** เริ่มต้นองค์กรที่สนใจและทำงานในเรื่องนี้อยู่แล้ว คือ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) รวมตัวกันเป็นภาคีส่งเสริมพลังพลเมือง จะมีองค์กรอื่นๆ เข้าร่วมมากขึ้นเป็นลำดับ
- (๒) **ทำการสื่อสารเรื่องความสำคัญของพลังพลเมืองอย่างทั่วถึง** ภาคีผลิตเอกสาร เรื่องพลังพลเมืองที่มีความอลังการในความคิด และมีเสน่ห์โดนใจผู้คน เพื่อสื่อสารเผยแพร่อย่างกว้างขวางทุกช่องทาง
- (๓) **ทำให้เป็นประเด็นทางการเมือง** ขยายความคิดให้พรรคการเมือง โดยเฉพาะพรรคฝ่ายค้าน เมื่อมีการถกเถียงกันทางการเมืองว่าพรรคใดสนับสนุนหรือไม่สนับสนุน ก็จะกลายเป็นประเด็นทางการเมือง (Political issue) เมื่อเป็นประเด็นทางการเมืองก็จะดึงสื่อมวลชนเข้าร่วม เรื่องนี้ก็จะขับเคลื่อนไปในสังคมอย่างหยุดไม่อยู่ เพื่อเรียกร้องให้มีการออกพระราชบัญญัติพลังพลเมือง
- (๔) **พระราชบัญญัติพลังพลเมือง** บัญญัติให้ทุกภาคส่วนของรัฐมีหน้าที่ต้องส่งเสริมพลังพลเมือง เช่น
 - ทุกกระทรวง ทบวง กรม
 - ระบบการศึกษาทั้งหมด มหาวิทยาลัยควรมีการตั้งศูนย์ส่งเสริมพลังพลเมือง
 - มีการตั้งกองทุนส่งเสริมพลังพลเมือง
 - สื่อมวลชน และภาคธุรกิจ ควรมีบทบาทอย่างสำคัญ เพราะถ้าพลังพลเมืองเข้มแข็ง คอร์รัปชันในภาครัฐลดการเรียกค่าหัวคิวทำไม่ได้ ภาคธุรกิจจะลดต้นทุนลงไปได้มาก สภาหอการค้าไทยและหอการค้าจังหวัด จะมีบทบาทส่งเสริมพลังพลเมืองได้มาก ภาคธุรกิจในระดับอำเภอควรจะรวมตัวกัน ตั้งมูลนิธิเพื่ออำเภอ (...ชื่ออำเภอ...) เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในการพัฒนาอำเภออย่างบูรณาการ

- อาจมีการตั้งสถาบันผู้นำภาคพลเมือง เพื่อฝึกอบรมผู้นำ แบบที่ประเทศเกาหลีทำที่ ศูนย์คานาอัน ซึ่งเข้าใจว่าอบรมผู้นำไปถึง ๑ ล้านคน และเชื่อมั่นว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ เกาหลีเจริญก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดด
- บัญญัติให้มีสมาชิกพลเมืองระดับจังหวัดและระดับชาติ ที่กำหนดให้ผู้บริหารระดับ จังหวัดและระดับชาติ เข้าร่วมประชุม และรับข้อเสนอไปปฏิบัติ ข้อนี้น่าจะกับพล เมืองมีบทบาทในการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

นโยบายสาธารณะที่ดีคือสุดยอดทางปัญญาของชาติ และเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการ กำหนดทิศทางและความเจริญของประเทศ เมื่อพลเมืองสามารถกำกับและขับเคลื่อน นโยบายสาธารณะที่ดีไปสู่การปฏิบัติได้ ย่อมนับได้ว่าประชาธิปไตยมีคุณภาพสูงสุดแล้ว
